

PRINCIPIUL PROACTIVITĂȚII ÎN EDUCAȚIA MUZICAL-ARTISTICĂ: ABORDARE TEORETI- CO-PRAXIOLOGICĂ

THE PRINCIPLE OF PROACTIVITY IN MUSICAL EDUCATION:
A THEORETICAL AND PRAXIOLOGICAL APPROACH

Vladimir BABII,

doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat *Alecu Russo*, Bălți

The principle of proactivity as the basis of education is examined in the article. The given phenomenon contributes to the changes of personality that take place due to some organizational rules supported by individual experiences. The author emphasises four variants of significant manifestation of pupil's proactivity treated both on theoretical and praxiological analysis of musical and artistic activity of a pupil.

Proactivitatea muzicală reprezintă una dintre calitățile fundamentale ale personalității, bazată pe *principiul valoric, libertatea de a alege, spiritul de a domina reprezentările și sentimentele, voința asumării de responsabilități*. La elaborarea principiului proactivității, am pornit atât de la aspectul teoretic, cât și de la *fapta praxiologică*, adică de la *eficiența acțiunii muzicale*. Din punct de vedere metodologic, relația dintre faptă și interpretarea teoretică a eficienței acțiunii este de natură dependentă și are un caracter dinamic. Dinamismul evoluției faptei se reduce la paradigmele pe care, de fiecare dată, profesorul școlar le *desprinde* dintr-un întreg complex profesional. Astfel, *eficiența acțiunii muzicale* de-a lungul evoluției educației a fost supusă mai multor schimbări, care tratate prin prisma principiului proactivității, ar putea fi reduse la:

- un proces psihologic complex care depinde de influența muzicii asupra subiectului ("*presiune formativă*"),
- participarea nemijlocită a subiectului la acțiunea muzicală ("*influența ca acțiune*"),
- activarea forțelor spirituale: *afective, cognitive, intelectuale, de creație*, etc. ("*influență trăită*").

Noțiunea "proactiv", "proactivitate" desemnează un fenomen complex al procesului de transformare a conținutului *Eului* și include în sine, pe de o parte, caracteristicile **activității** cu componentele sale (motiv, scop, acțiune, operație), iar, pe de altă parte, scoate în relief proprietățile persoanei (tendențe, voință, conștiință, imaginație). Acceptarea noțiunii de *proactivitate* oferă teoriei și practicii educaționale anumite posibilități în categorizarea persoanelor după felul lor de a percepe, a lua decizii, a se comporta, mai ales în contextul perceperii și interpretării muzicale. În acest sens,

natura *proactivă* și *reactivă* de "a fi" formează două sfere ale existenței umane.

În plan istoric, *proactivitatea* este o viziune conceptuală relativ nouă și este utilizată, mai cu seamă în psihologie, cu sensul de fenomen, stimul, calitate care contribuie la conservarea evenimentelor și cunoștințelor anterioare și anticiparea celor de viitor [1], în literatura managerială, noțiunea este aplicată cu sensul de știință și artă a auto-reglării comportamentale a personalității. Explicații asupra noțiunii de *proactivitate* găsim nu în toate, ci doar în unele dicționare. Noțiunea "proactivitate" constituie derivația cuvintelor *pro* (lat. **pro**, element de compunere cu sensul "pentru", "în loc de", care servește la formarea unor adjective. *Proactivitatea* este o atitudine trăită, verificată de experiența *proprie*, propriul mod de existență, adică este o modalitate comportamentală interior/exterior echilibrată. **Proactivitatea**, spre deosebire de substructura sa de *activitate* (cu sensul de caracter activ, spirit de inițiativă) nu numai că presupune experiența spiritului, ci și forma depășirii *propriumului*. Noi abordăm *proactivitatea* ca o variabilă personală, ca manifestare definitorie a unei personalități. Astfel, prin simbioza metodologică a cuvintelor *pro* și *activ*, *activitate*, unde importantă este pronunția cuvântului *proactivitate* cu o "legătură" specifică a diftongului "oa" (*pr~activ*) s-a obținut o noțiune nouă, cu o nouă semnificație, superioară înțelesurilor elementelor constitutive. *Proactivitatea* este o noțiune invariantă, comună tuturor

combinărilor în care apare. Partea componentă principală, vehiculată în uzul logicii cu denumirea de *notă*, fără care noțiunea nu are sens, în cazul nostru este *activitatea*. Fiind mai bogată, prin conținutul său, decât părțile constituente, noțiunea *proactivitate* are o sferă de influențare mai restrânsă decât subordonata sa *active/activitate*. În același timp, conform logicii, extinderea sferei noțiunii subordonate face ca aceasta să fie mai săracă decât conținutul noțiunii supraordonate. *Proactivitatea* sau expresia "a fi *proactiv*" o definim drept capacitate fundamentală a personalității, care denotă nu un caracter activ, ci un *stil hiperactiv*; care manifestă nu doar un spirit de inițiativă, ci reprezintă o deprindere fundamentală de a întreprinde pași direcționați, susținuți de o voință independentă, superioară inițiativei [2].

Principiul *proactivității* este examinat ca fundament al educației în temeiul că schimbarea persoanei, în aceste contexte dirijează procesele respective nu la voia întâmplării, ci fiind supuse unor legități organizatorice, incluse atât în experiențele acumulate din exterior, cât și în necesitățile direcționate de factorii interiori. Principala semnificație a *proactivității* este tendința de a se *autoproduce*, a se *autoprocreea* – proces care se desfășoară pe două căi: *tehnologică*, bazată pe stimulii veniți din exterior și *naturală*, bazată pe particularitățile individuale (imaginație, conștiință, voință etc.), stimulate din interior și propagate spre exterior. În acest sens, *proactivitatea* oferă persoanei deținătoare a unei asemenea calități șansa de a fi unică.

Proactivitatea, indiferent de domeniu, dominează acțiunile persoanei așezată pe un ecran în care, ca în oglindă, este reflectat *Eul*. Pe acest ecran individual sînt proiectate determinantele *genetice, educaționale și cele ale ambianței*. Privite din perspectiva conceptului proactivității, obiectivele finalității educației muzicale trebuie să-și găsească realizarea sa în acțiunea calitativă a elevului (receptare, interpretare, creare), care este veriga principală a procesului. A dirija cu procesul de proiectare și realizare a acțiunii muzical-artistice a elevului îi cere practicantului un efort deosebit în determinarea mecanismelor de identificare a motivului-scop (motivului-stimul), care a declanșat acțiunea practică, în măsurarea tensiunii spirituale și resurselor investite în acțiune. Relaționarea echilibrată dintre *interior* (proiectare teoretică) și *exterior* (realizare practică) este destul de importantă în plan formativ/educativ. Astfel, comportarea muzical-artistice calculată în baza timpului și resurselor rezervate pentru a fi cheltuite *înspre interior*, adică pentru viața spirituală [3], ne va permite să stabilim următoarele variante de manifestare proactivă: a) fluxuri și refluxuri cu indici pozitivi; b) flux ascendent cu stingere bruscă; c) fluxuri și refluxuri cu indici pozitivi și negativi; d) fluxuri și refluxuri cu indici negativi. Din aceste 4 variante, remarcăm că proactivitatea muzicală denotă diferite grade de focalizare a energiei, atît prin indici pozitivi, cît și prin indici negativi. Astfel, varianta *a* ne reflectă existența unui echilibru între capacitatea internă a elevului de a influența

asupra situațiilor externe. În legătură cu aceste observații, conchidem, că odată cu creșterea numărului de implicații - feedback *negative*, crește numărul implicațiilor defensive cu indice *pozitiv*. Cu alte cuvinte, reacțiile/răspunsurile de apărare atestă o forță și o rezistență susținută de necesitatea devansării individuale. În cazul dat, principala sursă a implicațiilor în procesul feedback o constituie propria experiență a persoanei concrete. Varianta *b* reprezintă o acțiune cu efecte exterioare, unde persoana este influențată de comportamentul altora. Varianta *c* remarcă despre o instabilitate considerabilă a persoanei atît în plan interior, cît și în plan exterior. Varianta *d* semnalizează starea unui dezechilibru total dintre starea internă și cea externă.

Coeficientul proactivității crește odată cu/sau proporțional *intensității pozitive* a fiecărui component din structura fenomenului studiat. Componentele proactive nu funcționează în mod haotic, ci se grupează, se ierarhizează conform principiului centrării valorice, avînd la baza acțiunii muzical-artistice o anumită cantitate de energie investită în proces cu un anumit scop și direcționată motivat. Investirea resurselor/energiilor și mijloacelor la *începutul* acțiunii și obținerea rezultatelor scăzute (25%) la *finele* acțiunii provoacă un efect fals, lipsit de consistență viabilă - fapt care denotă o activitate formală, orientată spre "efecte exterioare" în defavoarea conținuturilor interne de influență asupra *împrejurărilor nega-*

tive, asupra factorilor frenatori, inerției, stilului determinist.

Echilibrarea lumii interioare și exterioare constituie un stimul primordial al proactivității. În acest context, vom menționa că există o relaționare reciproc avantajoasă între starea de *a fi* (trăire, ființare, afectivitate) și starea de *a ști* (cunoaștere,

conștiință), care duce la constituirea nucleului denumit "conștiință - de - sine" ("a fi" și "a ști"). Să trecem cele expuse prin prisma diagramelor A (viața spirituală, comportare *înspre interior*) și B (acțiunea umană, comportare *în exterior*):

Diagrama A B. Dualitatea existenței

Din diagrama A, observăm că *viața spirituală* are loc conform formulei: *afire* → *afectivitate* → *conștiință de sine*. Această formulă, simplă la prima vedere, ascunde un șir de componente complexe, cum ar fi: *cunoașterea (setea de esență)*, *voința*, *imaginația*. Astfel, odată cu revizuirea permanentă a nivelului de cunoaștere are loc îmbogățirea conștiinței [4], care ar avea schematic următorul aspect: S (*stimul*) → A (*afire*) → P (*proactivitate*) → R (*răspuns*). Schema dată implică următoarele paradigme: a) folosirea rațiunii, intelectului persoanei; b) cunoașterea teoretică (științifică) a existenței individuale și a celei social-economice, c) influența adecvată asupra lumii interioare și a legăturii cu lumea externă. Am stabilit, de exemplu, că *recepționarea muzicii - act intelectual/afectiv - se desfășoară deseori, în practica școlară, în mod nonproactiv*, adică are loc conform unei variante simple ale schemei de cunoaștere, și anume: S → conștiință - de sine → R, fiind

exclu-se din proces legăturile/interferențele cu procesele interioare și eventualele legături cu lumea externă. Din aspectul B al diagramei I, identificăm tendința majoră a elevului de a scoate în exterior energiile acumulate.

Tendențele individuale conduc cu acțiunea, îi dau acesteia o tensiune deosebită. Pe măsură ce avansează în dezvoltare, elevul acumulează noi experiențe, având loc diferențierea și amplificarea tendințelor. Asemenea simultaneitatea a două sau mai multe tendințe, declanșate în urma unui stimul (S), produce un dezechilibru intern, care trezește reacții (Rⁿ) de extindere sau de frînare în raport cu tendința inițială sau cu cele apărute pe parcurs. De exemplu, în timpul receptării unei creații muzicale, se pot manifesta următoarele tendințe: de *a cunoaște* stilul, preferințele compozitorului, conținutul creației; de *a interpreta* cu vocea melodia temei sau a temelor muzicale care ies în

prim-plan. Atît prima, cît și cea de a doua tendință, în sens educativ, merită a fi stimulate, deoarece anume acestea constituie elementele complementare ale întregului: *dragostei pentru artă, pentru frumos*. Însă aceasta în caz ideal, adică atunci cînd conflictul nu poartă un caracter contradictoriu. În majoritatea cazurilor însă identificăm situații de contradicție, care poartă un caracter de opunere directă, puternică, altfel zis susținute de ciocniri între tendințe opuse, cauzate de crize emotive și nu numai. Faptul este că una dintre tendințe poate fi de natură conștientă, iar cealaltă – inconștientă, ceea ce declanșează dezechilibrul psihic, cu irosire de energie.

Emoția timidității, neîncrederii provoacă starea de tensiune internă, care duce la apariția *tendinței inhibitive* de docilitate. Neîncrederea, frica de a-și asuma responsabilitate, tendința de supunere în defavoarea independenței individuale, constituie stări emotive ale inconștientului, calificate drept fenomene psihice de *refulare*. Atunci cînd persoana este influențată de situații-stimuli (S + S) externi, fără a opune careva rezistență (lipsă de tendințe pozitive), are loc represiunea emoțiilor confuze, stocate anterior în inconștient, obli-gînd *Eul* la *eforturi refulate* (reactive). Pentru combaterea

acestui fenomen este nevoie a iniția acțiuni/situații compensatorii, a reduce intensitatea actelor refulate, a face ca *dorințele să apară în câmpul conștiinței* (U. Șchiopu).

În dependență de mediul, împrejurările care influențează asupra elevului și în raport cu care el se află în relaționare permanentă, apar stimuli (S) *selectivi* (bazați pe alegeri), care cer nu numai un răspuns (R) adecvat situației, ci mai solicită și aplicarea unei energii adecvate. Modul în care elevul reglează aceste procese, în mare măsură, rămîne a fi o enigmă. Totuși există așa-numitul "diagnostic" interior, care permite a identifica nivelul *proactiv* prin suspendarea, stingerea, acțiunii și codificarea noilor stimuli, a noilor acțiuni într-o satisfacere a necesităților individuale crescînde.

Reglatorul consumării și acumulării energiei este *emoția*. Despre gradul de intensitate a acesteia nu putem judeca decît cunoscîndu-i cauzele și, mai cu seamă, *efectele*. Problema *efectului proactivității* muzicale este o problemă deosebită, de clarificarea căreia, în mare măsură, depinde perspectiva realizării investigației în cauză (Tabelul 1). Efectul este rezultatul unei tensiuni psihice, care denotă diverse grade de tensiune a proceselor psihice: *intelectual, afectiv, volitiv*.

Tabelul 1. Efectele acțiunilor muzicale proactive

Nr	Conținutul acțiunii	Scopul	Efectul
1	Autochestionarea în baza observării fenomenelor muzicale.	A determina tematica (tematicile) artistică; A emite întrebări considerate ca necesare pentru determinarea tematismului muzical.	Efectul autochestionării, unde cunoștințele actuale determină cele ulterioare.
2	Autoreglarea (frînarea) comportamentelor afective în acțiunile muzicale.	A verifica desfășurarea activității muzicale prin feedback și prin spontaneitate. A antrena receptorii autocontrolului.	Efectul autocontrolului și al responsabilității legate de opinii, decizii, roluri etc.
3	<i>Audiția, interpretarea, improvizatia, jocul muzical (se desfășoară ca acțiuni integrate) [5].</i>	A amplifica și a extinde acțiunea muzicală a elevului prin diverse stimulente.	Efectul trecerii ușoare de la o acțiune la alta.
4	<i>Acțiunile-algoritm: descrierea textelor muzicale, sistematizarea materialului muzical, citirea textului de note, scrisul notelor, determinarea statutului semantic al ritmurilor, al intonațiilor și al armoniilor.</i>	A economisi efortul acțiunii muzical-psihice, a crea un confort optim al acțiunii practice.	Efectul proiectării teoretice și a acționării practice în limite stereotipice.
5	Acțiuni de introspecție artistică.	A te observa pe tine însuși, raportat fiind la valorile artistice existente.	Efectul "aprecierii obiective" a sinelui și a altora. Stabilirea diferențelor de evaluare a propriilor caracteristici în raport cu idealul imaginar.
6	Acțiuni muzicale realizate cu eforturi continue.	A decide la un rezultat major, la un statut social sau la o performanță profesională acceptată.	Efectul "autodepășirii", "performanței".
7	<i>Acțiuni muzicale de autodesăvârșire: improvizare sau compunere comentată, întrebări-răspunsuri, comunicare a ideilor și sentimentelor, emoțiilor.</i>	A implica elevul în situații de desăvârșire prin testele individuale (prin imitarea experiențelor pozitive ale profesorului, părinților, prietenilor etc.).	Efectul "transparenței exterioare".

Astfel, *principiul proactivității* oferă largi posibilități în descoperirea noilor paradigme ale eficiențării acțiunii musical-artistice, cum ar fi:

- a alege răspunsuri (R^n) după împrejurări;
- a crea situații artistice;
- a domina impresiile și reprezentările;
- a-și asuma responsabilități;
- a anticipa anumite situații;
- a-și cultiva o gândire pozitivă;
- a opta pentru "un lucru bine făcut".

Cuantificînd și analizînd parametrii sus-numiți, vizavi de definirea **proactivității**, vom formula în continuare următoarele caracteristici:

- deprinderea de a alege răspunsuri după împrejurări este axată pe o atitudine selectivă, însoțită de o înaltă conștiință de sine;
- crearea împrejurărilor/situațiilor artistice constituie o calitate individuală, care caracterizează o persoana ca aptă pentru a fi influențată de modele pozitiv-productive și a nu cădea pradă împrejurărilor existente nonvalorice;
- a domina impresiile și reprezentările, care înseamnă, în linii mari, a da prioritate deciziilor conștiente, a stăpîni o gândire critică;
- asumarea responsabilităților, determină gradul și cultura comportamentală (comunicativă, perceptivă, de creație etc.) a elevului, ceea ce înseamnă că el este responsabil pentru acțiunea sa în oricare ipostază;

- a determina anumite situații înseamnă a preveni erorile, eșecurile și nereușita, care ar putea avea loc în cadrul desfășurării unei acțiuni concrete;

- cultivarea unei gândiri pozitive, începînd cu determinarea scopului acțiunii proiectate și terminînd cu autoevaluarea rezultatelor obținute. Cauzele nereușitelor provizorii nu sînt trecute pe seama altora;

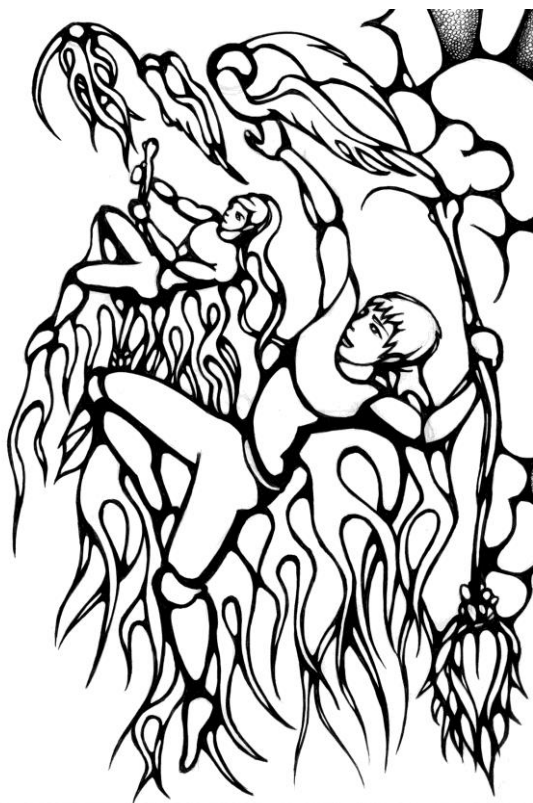
- a opta pentru "un lucru bine făcut" înseamnă că proactivul nu numai că nu urmează *docil, tacit* experiențele învățate, ci caută mereu să eficientizeze operațiile acțiunii, obținînd un înalt randament de performanță.

Validitatea acestor caracteristici ale personalității constă, în primul rînd, în puterea educațional-formativă, fiind concepută în termeni de integritate proximă. Fiecare element al sistemului proactiv are locul și funcția sa la elaborarea proiectelor și realizarea acțiunii muzical-artistice a elevului. Astfel, "alegerea răspunsului (R) după împrejurări" reprezintă comportamentul persoanei *în exterior* și ține de stimulii externi (cuvînt, frază, mimică, gest, mesaj muzical, arhem, modele iconice), adică de blocul informațional extern. Acțiunea *a crea împrejurări artistice* are rolul de a selecta și a distribui elementele blocului informațional (cunoscute/ parțial cunoscute, pozitive/negative, aprobate/dezaprobat, principale/secundare). Sistemul proactiv îl caracterizăm nu prin operațiunile propriu-zise care îl explică, ci prin tipul de relații,

care există între elementele sis- temului.

Referințe:

1. Popescu-Neveanu, Paul, *Dicționar de psihologie*. București: Ed. Albatros, 1978, p. 551.
2. Covey, Stephen, R. *Eficiența în 7 trepte sau un abecedar al înțelepciunii*. Traducere și adaptare de Gina Argintescu-Amza. Timișoara: Ed. ALL, retipărit în 1995, 1996, 1997, p. 58.
3. Drăgănescu, Mihai. *Inelul lumii materiale*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 95.
4. *Dicționar al Limbii Române. Explicativ Practic*. Craiova: Ed. Vlad & Vlad, 1995, p. 95.
5. Gagim, Ion. *Fundamentele psihopedagogice și muzicologice ale educației muzicale*. Referat științific al tezei de doctor habilitat. Chișinău, 2004, p. 42.

Sasu Ionel

11 aprilie, 2006

Recenzent: **Vlad Păslaru**,
doctor habilitat în pedagogie,
profesor universitar